

Památky

židovského osídlení

Památky židovského osídlení na Vysočině

Židé přicházeli na Vysočinu od raného středověku. Usazovali se v místech konání významných trhů, na křižovatkách dálkových obchodních cest a v podhradí panovnických sídel. Byli podřízeni přímo panovníkovi a za povolení usadit se v určitém místě museli platit nemalé částky. Po celá staletí byli skupinou obyvatel žijících na samém okraji společenské hierarchie. Všeobecná nenávisť k nim vyplývala nejen z křesťanské věrouky, ale především ze zadluženosti místních obyvatel vůči židovským věřitelům. V raném středověku bylo totiž Židům zakázáno vlastnit půdu a věnovat se řemeslům a byl jim tak nucen jediný způsob obživy – obchodování a půjčování peněz.

Až do husitských válek žili Židé relativně klidně, sice mnohokrát utrpěli finanční ztráty způsobené zrušením veškerých dluhopisů, ale obávané pogromy se jim vyhnuly. Po roce 1451 byli však pod nejrůznějšími záminkami vypovídáni ze všech královských měst. Odcházel proto do sousedních městeček a vesnic, v nichž byly položeny základy pro zdejší židovské obce. Teprve v průběhu druhé poloviny 18. století bylo Židům za poplatků udělováno právo pobytu, směli studovat na školách a provozovat řemesla.

Skutečnou rovnoprávnost přinesl Židům rok 1849 a jejich společenský i hospodářský život se od základů změnil – mohli se volně stěhovat, prodávat nemovitosti, provozovat jakoukoli živnost, získali volební právo. Tyto změny se projevil ve stěhování Židů z vesnic do měst, v nichž se v té době velkou měrou zasloužili o rozvoj obchodu a průmyslu. Příznivý vývoj židovských náboženských obcí byl násilně přerušeno nacistickou okupací. Největší pogrom vešel do dějin pod názvem holocaust.

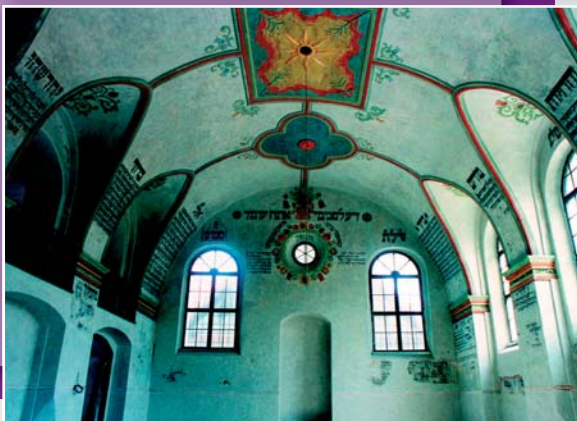
Na mnoha místech Vysočiny se setkáme s památkami na židovské osídlení – jednotlivými domy, čtvrtěmi, synagogami. Jejich rekonstrukci je v řadě měst věnována velká pozornost a přestože synagogy neslouží svému původnímu účelu, jsou zpřístupněny veřejnosti jako výstavní nebo koncertní prostory. V důsledku necitlivého přístupu minulých desetiletí zůstaly však na četných místech jedinou památkou židovské hřbitovy.

1 Třebíč	10 Telč
2 Jemnice	11 Třešť
3 Police	12 Velké Meziříčí
4 Moravské Budějovice	13 Golčův Jeníkov
5 Jihlava	14 Ledeč nad Sázavou
6 Polná	15 Černovice
7 Batelov	16 Humpolec
8 Brtnice	17 Kamenice nad Lipou
9 Puklice	

1 Třebíč

Jedno z nejstarších a nejvýznamnějších center židovského osídlení se nachází v **Třebíči**. Unikátně zachovaná židovská čtvrť – rozlohou největší komplex zachovaných židovských památek v České republice – byla v červenci 2003 zapsána na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. První Židé jsou na tomto území doloženi roku 1338 a 1410. V 18. století měla židovská čtvrť již ryze městský charakter, postupně byly vybudovány dvě synagogy, rabinát, škola, špitál a rozsáhlý hřbitov za městem. V bývalé židovské čtvrti je dnes 123 domů, z původního historického areálu židovského ghetta jich bylo zbořeno pouze pět. Regeneraci židovské čtvrti, která je od roku 1990 památkovou zónou, věnuje město mimořádnou pozornost. Postupně byly zrekonstruovány obě synagogy, celá čtvrť postupně ožívá budovanými malými obchůdky, kavárnami a stylovými restauracemi. V Třebíči se podařilo zachránit a oživit mimořádně hodnotný celek vzácně dochovaného středověkého ghetta, kam se pomalu vrací starobylý genius loci, který zde zanechaly početné generace zdejších Židů. **Zadní synagoga** byla postavena

v roce 1669, v letech 1705-7 byla potom barokně přestavěna. Interiér je vyzdoben štukovou a malovanou výzdobou s použitím ornamentálních a rostlinných motivů a hebrejských liturgických textů. Je zde umístěna rozsáhlá expozice o historii židovského města. Vystavené sbírkové předměty dokládají běžný život tehdejších obyvatel i jejich náboženské zvyky a obřady. Model židovského ghetta v měřítku 1:100 zachycuje podobu v roce 1850. **Přední synagoga** byla vybudována v letech 1639 – 1642. O dvě stě let později byla upravena do dnešní novogotické podoby a od roku 1954 ji využívá pro bohoslužebné účely Československá církev husitská. **Židovský hřbitov** byl založen ve svahu nad Týnským potokem ve 20. letech 17. století. Na ploše téměř 12 tis m² se nalézá dle tradice přes 3000 kamenných náhrobků. Většinou mají bohatou reliéfní výzdobu, nejstarší pochází z roku 1631. Areál doplňuje kovaná vstupní brána a památníky obětem obou světových válek, vybudované v roce 1957.

Židovskou čtvrtí je vybudována naučná stezka, průvodcovské služby zajišťuje:

Informační a turistické centrum Zadní synagoga, Subakova 1/44, 674 01 Třebíč,
Tel.: 568 823 005, 568 610 023,
E-mail: infosynagoga@kviztrebic.cz,
www.kviztrebic.cz

www.kviztrebic.cz
www.trebic.cz/unesco

Jemnice 2

Také ve městě **Jemnici** se židovská obec řadí k nejstarším v českých zemích. Poprvé je písemně zmiňována již v roce 1336. Z původní židovské čtvrti přiléhající k jižní části náměstí zůstalo zachováno 23 domů. Židovský hřbitov byl založen v polovině 14. století, nalézá se na něm kolem 400 náhrobků, nejstarší pocházejí ze 17. století. Za druhé světové války byl hřbitov těžce poškozen, část náhrobních kamenů byla dokonce použita na dláždění. Do dnešní podoby byl hřbitov obnoven v letech 1991 – 1994.

www.tic.jemnice.cz

3 Police

Další obcí na Třebíčsku, jejíž dějiny spoluvytvářeli Židé, je nedaleká Police. První rodiny sem přišly v roce 1454, kdy se musely vystěhovat ze Znojma. Avšak i zde vedl vzrůstající počet Židů k nevráživosti místních obyvatel a tak byly v roce 1726 židovské rodiny nuceně přestěhovány do postavených přízemních domků podél nově založené ulice. Třicet domů v ní je cenným urbanistickým souborem. V dolní části ulice stojí synagoga ve stylu venkovského baroka, která je po rekonstrukci účelově využívána. Na jižním okraji obce je zachován židovský hřbitov ze 17. století s náhrobky barokního a klasicistního typu, některé s velmi zajímavou symbolikou.

www.obec-police.cz

4 Moravské Budějovice

V **Moravských Budějovicích** zanikla středověká židovská čtvrť se synagogou a hřbitovem po vypovězení Židů z města v roce 1564, novodobé osídlení je zaznamenáno od poloviny 19. století. Secesní synagoga byla po válce využívána jako skladiště a v roce 1977 byla zbořena. Památkou na židovskou obec je hřbitov založený v roce 1908. Zachována je prostá obřadní síň a domek hrobníka.

<http://mbudejovice.cz>

5 Jihlava

Přítomnost židovského obyvatelstva v **Jihlavě** lze předpokládat již krátce po založení města v polovině 13. století. Středověká židovská čtvrť se synagogou a hřbitovem však zanikla po vypovězení Židů z města roku 1426. Židovské rodiny odtud odešly do obcí a městeček v nejbližším okolí. Novodobá židovská obec fungovala od poloviny 19. století a krátce byla obnovena po druhé světové válce. Synagogu, vypálenou v březnu 1939, připomíná pamětní deska na hradební zdi, kterou v roce 1992 věnovala jihlavská rodačka žijící v Izraeli. Historické domy židovské čtvrti byly necitlivě zbourány na přelomu 60. a 70. let minulého století. Jedinou památkou na židovské osídlení je židovský hřbitov s tisícovkou novodobých náhrobků, obřadní síní a památníkem obětem holocaustu.

www.jihlava.cz

Polná 6

Židovská čtvrť se zachovala v **Polné**. Židé zde žili již v 15. století, městská část však směla být vybudována až ve druhé polovině 17. století. Ghetto se synagogou vzniklo v letech 1681 – 1685. Má dvě části – původní město, půdorysem ve tvaru trojúhelníku a dolní náměstí, tzv. Rabinův plácek. Stojí zde 32 většinou patrových domů přestavěných v novodobém stylu, synagoga a rabínský dům. V prostorách synagogy je umístěno Regionální židovské muzeum. Prostřednictvím fotografií a dokumentů připomíná bohatou historii zdejší židovské komunity. Jedna z expozic přibližuje hilsneriádu – pronásledování Židů vyvolané na konci 19. století vykonstruovaným obviněním židovského mladíka Leopolda Hilsnera z rituální vraždy místní dívky. Muzeum je otevřeno od května do září, mimo uvedenou dobu lze návštěvu dohodnout v turistickém infocentru. Židovský hřbitov byl od 16. století několikrát rozšířen a průběžně je opravován. Jsou na něm pozoruhodné barokní, klasicistní a novodobé náhroby.

Turistické informační centrum, Husovo náměstí 39, 588 13 Polná,
Tel.: 567 212 556, E-mail: infocentrum@mu-polna.cz.

www.mesto-polna.cz

8 Brtnice

Nejstarší část židovské čtvrti v **Brtnici** se starobyloou synagogou z roku 1629, školou a radnicí byla zbořena v letech 1987 – 1988, původně ji tvořilo 45 domů. V sousedství starého židovského hřbitova ze 17. století byl severovýchodně od města v roce 1860 založen hřbitov nový, oddělený od okolí vysokou ohradní zdí. Členění a výzdoba náhrobků odpovídá 17. – 18. století. Z jednoduché obřadní síně z doby založení stojí jen rekonstruovaná průčelní stěna.

www.brtnice.cz

7 Batelov

Židovskou čtvrť v **Batelově** připomínanou od poloviny 15. století, tvořilo na severovýchodním okraji centra městečka 18 domů. V roce 1995 zde byl instalován památník obětem holocaustu. Synagoga z konce 18. století je po adaptaci v roce 1985 účelově využívána.

Na vršku mírného kopce na okraji obce se rozkládá židovský hřbitov.

9 Puklice

Židé, vyhnáni v 15. století z Jihlavy, našli útočiště také v **Puklicích**. Židovská čtvrť měla tehdy 14 domů a 4 masné krámy. Malá synagoga, spíše modlitebna, byla v 18. století umístěna v patře barokního domu, který byl po válce přestavěn na obytný dům. Na základě dochované dokumentace je interiér modlitebny od roku 1998 instalován v Muzeu Vysočiny Jihlava jako samostatná expozice. Ve stráni nad obcí se nachází židovský hřbitov s přibližně stovkou náhrobních kamenů.

11 Třešť

V **Třešti** pochází nejstarší písemná zmínka o Židech z druhé poloviny 16. století. Kolem roku 1800 ve městě existovalo proslulé náboženské učiliště – ješiva. Židovská čtvrť je rozložena v severozápadní části města a tvoří ji 76 domů. Empírová synagoga z roku 1693 se jako jediná synagoga u nás vyznačuje loubím na průčelí. Klenby v interiéru jsou opatřeny bohatou štukovou

výzdobou. Po válce byla synagoga adaptována na modlitebnu husitské církve, po rekonstrukci v letech 1993 – 1996 slouží jako koncertní a výstavní prostor. Jsou zde umístěny expozice věnované historii židovské obce v Třešti a Franzi Kafkovi. Spisovatel do Třeště jezdil navštěvovat svého strýce a zdejší prostředí mu bylo předlohou pro povídku Venkovský lékař. Těsná blízkost katolického kostela svědčí o náboženské toleranci tehdejších obyvatel. Na židovském hřbitově ohraničeném kamennou zdí nalezneme cenné náhrobky barokního a klasicistního typu se symbolikou. Nejstarší náhrobek je datován rokem 1705. Pohřbívat se zde přestalo v období 2. světové války, kdy bylo všechno židovské obyvatelstvo odvečeno do koncentračních táborů. Jejich osud připomíná památník umístěný roku 1992 na nádvoří radnice. Průvodcovské služby v synagoze zajišťuje Turistické informační centrum:

Turistické informační centrum, Rooseweltaova 462,
589 01 Třešť, Tel.: 567 234 567, E-mail: info@trest.cz

www.trest.cz

10 Telč

V **Telči** se z původního židovského osídlení zachovala zástavba pěti domů v jihozápadní části historického centra města. Synagoga byla vystavěna při hradbách v novorománském slohu. Po válce byla adaptována a dnes je účelově využita. Zdejší oběti nacistické rasové persekuce připomínají keramické desky se jmény, umístěné v předsíni farního kostela sv. Jakuba. Vybudovat starý židovský hřbitov povolila v 17. století tehdejší městská správa ve vzdálenosti 7 km od města. Nový hřbitov byl v roce 1879 založen mnohem blíže, jeho obřadní síň dnes slouží jako výtvarná galerie.

www.telc-etc.cz, www.telc.eu

Velké Meziříčí 12

Přítomnost prvních Židů ve **Velkém Meziříčí** je předpokládána v 15. století, k většímu rozvoji osídlení došlo po třicetileté válce. V 18. století tvořili Židé třetinu obyvatel města a při zdejší ješivě působili významní rabíni. Židovská čtvrť se nalézá na břehu řeky Oslavy. Z původních 101 domů se dochovalo 63, mnohé s renesanční a barokní dispozicí, s vnitřními průchody a působivými architektonickými detaily. Bývalá Stará synagoga z počátku 16. století má zachován cenný klasicistní portál. Je památkově obnovena pro výstavní účely, na ženské galerii lze navštívit muzejní expozici Magen David o historii místních Židů.

Galerie Synagoga, Novosady 79,
594 01 Velké Meziříčí,
Tel.: 566 524 621,
E-mail: muzeumvm@muzeumvm.cz

Nová synagoga byla dokončena v roce 1870 v novogotickém slohu. Její typický vzhled je dán použitým režným cihelným zdivem, na průčelí jsou dva hebrejské nápisy. V současné době je účelově využívána. Mezi oběma synagogami stávala ještě třetí, údajně nejstarší, která byla v 60. letech 20. století zbořena. Židovský hřbitov ve svahu nad řekou byl založen roku 1650. Nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku 1677, u vstupu na hřbitov stojí novorománská obřadní síň. Návštěva hřbitova je možná po domluvě s muzeem.

www.mestovm.cz

13 Golčův Jeníkov

Synagoga byla obnovena také v **Golčově Jeníkově**. V novorománském slohu byla vybudována v letech 1871 – 1873 a je doplněna maurskými dekoračními prvky. Nad hlavním štítem je zvenku napsáno zlatým písmem Mojžíšovo Desatero, pod ním je velká ozdobná hebrejská hvězda. V synagoze je umístěn depozitář Židovského muzea Praha a veřejnosti

je nepřístupný. Zdejší talmudská škola byla poslední svého druhu v Čechách, do roku 1881 na ní studovali i žáci z cizích zemí. Necelý kilometr za městem leží židovský hřbitov. Nejstarší náhrobky pocházejí z 16. století, kromě hebrejských textů obsahují nápisy i v češtině a němčině, tři náhrobky mají podobu sarkofágů. Prohlídka je možná po dohodě se správcem hřbitova (pan Ronovský, tel.: 569 442 691).

www.golcuv-jenikov.cz

Ledeč nad Sázavou 14

Pro výstavní a koncertní účely slouží rekonstruovaná synagoga v **Ledči nad Sázavou**. Přízemní stavba ve stylu vesnického baroka z poloviny 18. století nahradila požárem zničenou starou synagogu, která byla ve městě od roku 1606. Ani nová stavba se nevyhnula požáru, po něm byla upravena klasicistně, zachovaly se klenby, štukatérská výzdoba a ženská galerie. Otevřeno je ve dny konání výstav a koncertů a na požádání v Informačním centru:

Informační centrum, Husovo náměstí 60,
584 01 Ledeč nad Sázavou, Tel.: 569 721 471,
E-mail: informacni.centrum@ledecns.cz

Židovský hřbitov se nachází v západní části města, založen byl roku 1601 a patří mezi nejstarší v Čechách. Pochováno je tu na tisíc občanů židovského vyznání nejen ze samotného města, ale i z obcí v okolí.

www.ledecns.cz/infocentrum.php

Černovice 15

Neobvyklou podobu má památník obětem holocaustu, odhalený na podzim 2001 na židovském hřbitově v **Černovicích**. Tvoří ho 53 kamenů podél cesty ke hřbitovu – 43 kameny na levé straně nesou jména obětí holocaustu, 10 kamenů vpravo připomíná obyvatele, kteří věznění přežili. V opravené márnici židovského hřbitova je umístěna expozice fotografií a materiálů dokumentujících židovské dějiny města. Židovský hřbitov a cesta s kameny jsou volně přístupné, expozici je možné navštívit po dohodě se správcem hřbitova (pan Teller, tel.: 565 492 057, 776 631 248).

www.mestocernovice.cz

Humpolec 16

Nejstarší písemný doklad připomínající židovskou komunitu v **Humpolci** je z roku 1385. V první čtvrtině 18. století zde byla ustavena židovská obec a v roce 1760 vystavěna synagoga. Stojí uprostřed bývalé židovské čtvrti, kterou tvořilo přibližně 30 domů, z nichž část je v přestavbách zachována. Během druhé světové války byla synagoga poničena, v letech 1952 – 1961 ji obnovila Československá církev husitská a dodnes ji využívá jako svou modlitebnu. Při její rekonstrukci koncem 80tých let minulého století byly odkryty barevné fragmenty původní výzdoby i dosud čitelných hebrejských nápisů. Židovský hřbitov se nachází v areálu lesoparku pod hradem Orlikem a je součástí naučné stezky. Byl založen na počátku 18. století a později dvakrát terasovitě rozšířen. U vchodu se nachází „bejtštube“, obřadní místnost, kde byl zesnulý před pohřbem rituálně očistěn. Na hřbitově je asi tisíc náhrobních kamenů, z nichž mnohé jsou umělecky velice cenné, převážně barokního a klasicistního stylu. Hřbitov sloužil i pro Židy z širokého okolí, je zde pochováno několik příbuzných hudebního skladatele Gustava Mahlera a spisovatele Franze Kafky.

www.infohumpolec.cz

Kamenice nad Lipou 17

Židovské osídlení v **Kamenici nad Lipou** je připomínáno na počátku 17. století. Památkou na židovskou náboženskou obec je hřbitov založený v roce 1803. Nachází se na okraji města a nabízí se od něj krásný pohled do okolní krajiny. V letech 1991 – 1993 byl restaurován, v květnu 1996 sem byla umístěna pamětní deska zdejšími obětem holocaustu. Na hřbitově je řada empírových náhrobků z první poloviny 19. století.

www.kamenicenl.cz

Fotografie:

Archivy měst, Milan Slavinger, František Pleva, Pavel Janíček

---

Vydal:

Kraj Vysočina
e-mail: tourism@kr-vysocina.cz
www.region-vysocina.cz

Grafika, předtisková příprava, tisk:

Yashica s.r.o.
www.yashica.cz

Kraj Vysocina

Tento projekt je spolufinancován Evropskou unií.

Krajský úřad kraje Vysočina
Žižkova 57, 587 33 Jihlava, Česká republika

Tel.: 564 602 533, Fax: 564 602 423
E-mail: tourism@kr-vysocina.cz
Internet: www.region-vysocina.cz